

ZAKLJUČNO POROČILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA
PROGRAMA (CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv težišča v okviru CRP:

Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja

2. Šifra projekta:

V5-0303

3. Naslov projekta:

Preobrazba pokrajine zaradi posodabljanja kmetijstva in spreminjanja poselitvenega vzorca

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

Preobrazba pokrajine zaradi posodabljanja kmetijstva in spreminjanja poselitvenega vzorca

3.2. Naslov projekta v angleškem jeziku:

Landscape transformation caused by modernisation of agriculture and changes in settlement patterns

4. Ključne besede projekta

4.1. Ključne besede projekta v slovenskem jeziku:

preobrazba pokrajine, kmetijstvo, poselitev

4.2. Ključne besede projekta v angleškem jeziku:

landscape transformation, agriculture, settlement patterns

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo
Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika
Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica

6. Sofinancer/sofinancerji:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije
Ministrstvo za okolje in prostor

7. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

997

dr. Lucija Ažman Momirski

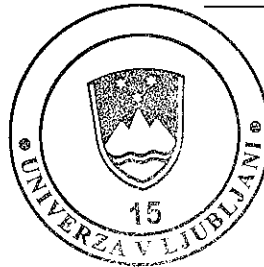
Datum: 30.9.2008

Podpis vodje projekta

dr. Lucija Ažman Momirski

Podpis in žig izvajalca:

prof.dr. Andreja Kocijančič

PO POOBLASTILU
prof. mag. Peter Gabrijelčič
DEKAN

II. Vsebinska struktura zaključnega poročila o rezultatih raziskovalnega projekta v okviru CRP

1. Cilji projekta:

1.1. Ali so bili cilji projekta doseženi?

- a) v celoti
 b) delno
 c) ne

Če b) in c), je potrebna utemeljitev.

1.2. Ali so se cilji projekta med raziskavo spremenili?

- a) da
 b) ne

Če so se, je potrebna utemeljitev:

2. Vsebinsko poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

Program dela:

temelji na namenu in ciljnih naloge. Namen naloge je prepoznati sklope sprememb preobražanja krajine in poselitvenega vzorca tako na splošni kot konkretni ravni, vzroke za spremembe in oblikovanje opozoril za izboljšanje strokovne osnove pri celovitem prostorskem načrtovanju.

Raziskovalna hipoteza:

Krajinski prostor se spreminja zaradi posodabljanja kmetijstva in spreminjanja poselitvenega vzorca. Evidentiranje sprememb, njihovega obsega in vzrokov lahko poda izhodišča za vplivanje na spremembe in njihova predvidevanja. Večplastne in celovite odgovore je mogoče pridobiti le z vključevanjem interdisciplinarnega pogleda na prepoznane spremembe in usmeritve.

Metodološko teoretičen opis raziskovanja:

Uporabljene metode sodijo tako med splošne kot posebne.

Posebne metode, ki smo jih uporabili, so:

- uporaba Geografskega informacijskega sistema (GIS),
- uporaba posebnih metod posameznih disciplin.

Rezultati projekta:

Projekt je sledil vsebini projektne naloge:

1. Uvodni del
2. Evidentiranje stanja pokrajine
3. Razvoj krajine
4. Vrednotenje sprememb krajine
5. Modeli razvoja / scenariji razvoja krajine
6. Predlog konkretnih in splošnih smernic prostorskega razvoja
7. Predlog instrumentov za usmerjanje prostorskega razvoja

Navedena vsebina je bila preverjena na treh pilotnih primerih – območjih:

- krajini Goriških brd (k.o. Kožbana),
- krajini Spodnje Savinjske doline (k.o. Žalec, k.o. Gotovlje),
- krajini Suhe krajine (k.o. Selo pri Hinjah).

Rezultati projekta so povzeti v ugotovitvah v raziskovalnih sklopih projekta.

Ugotovitve v raziskovalnih sklopih projekta:

1. Uvodni del: izhodišča.

Za načrtovanje in razumevanje prostora so pomembni predvsem podatki o gibanju prebivalstva. Glavni namen demografske analize je ocena sedanjega demografskega položaja določenega območja in ocena bodočih demografskih sprememb ob različnih predpostavkah. Demografska analiza je izhodiščni podatek za načrtovanje širjenja poselitve: v kolikor je projekcija rasti prebivalstva negativna, načrtovanje prostora

¹ Potrebno je napisati vsebinsko raziskovalno poročilo, kjer mora biti na kratko predstavljen program dela z raziskovalno hipotezo in metodološko-teoretičen opis raziskovanja pri njenem preverjanju ali zavračanju vključno s pridobljenimi rezultati projekta.

oziroma širjenje poselitve ne predvideva tako obširne širitve in obratno (primer Občina Žalec).

Geografski oris prostora ne more nadomestiti zgodovinsko razvojne analize prostora, ki prikaže prostorsko spreminjanje moči središč, njihovih povezav in sprememb teh povezav ter zametkov, širjenja oziroma propadanja prostorskih enot.

Obe analizi je potrebno vključiti kot obvezni del pri prostorskem načrtovanju predvsem na občinski ravni.

2. Evidentiranje

Dodatne oblike evidentiranja krepijo kakovostne urbanistične in prostorske rešitve, ker so pomembne za razumevanje prostora. Ker niso predpisane na ravni izvedbenih in prostorskih aktov, jih naročniki na ravni občin ne prepoznavajo kot pomemben podatek. Potrebno bi jih bilo sistematizirati na nivoju države in regije ter jih tako kot sistemsko prepoznane uveljavljati tudi na lokalni ravni.

Pri evidentiranju prepoznavamo dve značilnosti:

- evidentiranje poteka natančno, opravljena kvaliteta evidentiranja poda nove interpretacije prostora, a izdelek sam ostane na ravni evidentiranja, ne pa tudi na ravni načrtovanja. Pomembno je, da lahko raziskave na lokalni ravni (mikroraziskave) dopolnjujejo regionalne raziskave ali raziskave na nivoju države in tako poglobljajo nacionalne baze podatkov,
- premalo vključevanja urbanistov v sodobne tehnike kartografije za izboljšanje kartografskih baz, ki jih uporabljamo pri prostorskem načrtovanju. Za izboljšanje je potrebna spodbuda države.

2.1. Analiza geoloških in geomorfoloških razmer

Pri prostorskem načrtovanju je nujno na določenih območjih prepoznati potrebo po vključevanju dodatnih strokovnih podlag kot npr. zemljevidov plazovitosti. Z njimi lahko vnaprej preprečujemo plazovitost pobočij in s tem povezane stroške sanacije tako pri gradnji novih prometnic in stavb oziroma pri določanju poselitvenih območij ali širjenju naselij kot pri kmetijski dejavnosti.

2.2. Evidentiranje stanja na kmetijah in obrazložitev utemeljenosti posega na najboljše kmetijsko zemljišče

Evidentiranje podatkov na posameznih kmetijah, ki ga opravljajo kmetijski svetovalci, je pomemben del podatkov pri prostorskem načrtovanju. Ker gre pri širitvi kmetij pogosto za gradnjo gospodarskih objektov kmetije, je potrebno detajlno evidentiranje vrste, tipov in dimenzij mehanizacije.

Širjenje kmetij in posege na najboljša kmetijska zemljišča opredeljujejo po posebnih obrazcih kmetijski svetovalci. Na širjenje kmetij vplivajo razmisleki o strukturnih spremembah v kmetijstvu, torej o propadanju in stagnaciji kmetijske dejavnosti in o razcvetu oziroma spodbudi kmetijske dejavnosti. Evidentiranje podatkov o kmetijah je pomemben podatek za urbaniste pri opredelitvi posegov na kmetijska zemljišča, pri presojanju posegov pa bi se urbanisti in kmetijski strokovnjaki morali odločati skupaj, saj pogosto opažamo kontradikcijo preveritev s strani drugih disciplin s prostorskim planom. Predvsem je v primerih širitve kmetij potrebno preveriti te širitve tudi s stališča stavbne

tipologije.

Pri utemeljitvah posegov na najboljša kmetijska zemljišča je zato potrebno vpeljati individualni pristop za presojo teh posegov ter posvetiti pozornost ojačanju ekonomskih instrumentov.

3. Določitev tipologije in vzrokov sprememb pri razvoju krajine

3.1. Spremembe rabe tal

Spremembe rabe tal kažejo na dramatične spremembe v obdobju 200 let. Njihove interpretacije govorijo o širitvi urbanizacije in industrializacije, opuščanju kmetovanja, spremembah v načinu gospodarjenja, ipd. So pomemben podatek za razumevanje razvoja prostora, ne morejo pa nadomestiti zgodovinsko razvojne analize prostora. Značilnost tovrstnih analiz je, da so podrobne in natančne v okviru izbranega območja (katastrske občine), se pa lahko že v sosednji katastrski občini bistveno spremeni.

3.2. Prostorske in funkcijske spremembe poseljenih zemljišč

Gre za uporabo geografske metode, ki opredeljuje območja strnjene in nestrnjene poselitve. Metodo se ne sme aplicirati kot metodo načrtovanja, ampak kot metodo razumevanja širitve poselitve in njenih trendov! Npr: dinamika rasti površin stavb je višja v nestrnjeno poseljenem delu kot v strnjem delu naselij, kar pomeni, da mehanizmi poselitve (zgoščevanje naselij) v praksi ne delujejo. Gre za nekakšen post monitoring poselitve.

3.3. Krajinski vzorci

Analiza krajinskih vzorcev je pokazatelj sprememb, ki se odvijajo v prostoru. Opravili smo poglobitev metodologije opredeljene v študiji Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, za izdelavo regionalizacije oziroma členitve krajinskih podenot in opredelitev značilnih krajinskih vzorcev na izbranem območju. Če primerjamo izdelavo krajinske karte z izdelavo karte plazovitosti, vidimo, da sta obe nujno izhodišče za obdelavo pri urbanističnih načrtih.

3.4. Tipologija poselitvenih oblik

Pri analizi stanja arhitekturnih kompleksov je mogoče ugotoviti, da projektanti novih objektov ne upoštevajo meril in vrednot obstoječih identitetnih grajenih struktur, niti splošnih naravnih in drugih ustvarjenih značilnosti (glej evidentiranje), niti konkretnih prostorskih aktov oziroma določil sprejetih na ravni države. Zato prihaja do urbane in arhitekturne degradacije. Rešitev?

- strokovna in poljudna izobraževalna gradiva (odpor prebivalcev do načrtovanja in načrtov; večinoma je vse v povezavi z gradnjo opredeljeno kot zamudno, zahtevno, drago)
- odsotnost kakovostnih in usposobljenih strokovnjakov (strokovnjaki kot orodje naročnika ne glede na kakovost rešitev)
- nizka ozaveščenost prebivalstva (potrebno bi bilo pripraviti obvezna predavanja za dvigovanje prostorske kulture).

4. Vrednotenje sprememb krajine

Spremembe krajine se lahko vrednotijo po fizičnih značilnostih naselja (merila za določitev tipa naselja – območja) in po razvojnih značilnostih območja (nerazumevanje občin o pomenu razvojnih značilnosti območij – struktura naselij v neki občini). Spremembe krajine se lahko vrednotijo iz vidika naselbinskega sistema.

5. Modeli razvoja in naselbinskega sistema – scenariji

Glede na usmeritve za urejanje naselij v občini je potrebno definirati splošno opredeljene cilje, ki konkretno na ravni usmerjanja razvoja naselij, pomenijo ohranitev, vzpostavitev ali dograditev določenih funkcij. Scenariji so strateške določitve, ki pomenijo bistveno drugačno podobo in preobrazbo prostora. Modeli razvoja morajo biti najmanj trije in podani v dolgo diskusijo na ravni občine. Pri izdelavi scenarijev gre za največjo pomanjkljivost pri prostorskih planih: naročnikovo stališče je, mi smo naročnik in strokovnjaki morate narediti, kar vam rečemo - namesto, da naročnik vključi urbaniste v izdelovanje strategije.

6. Predlog konkretnih in splošnih smernic prostorskega razvoja

Na podlagi scenarijev so sprejete splošne in konkretne smernice prostorskega razvoja. Te vključujejo smernice državnega in meddržavnega pomena, regionalnega pomena in lokalnega in krajevnega pomena.

7. Predlog instrumentov za usmerjenja prostorskega razvoja

Bistven ukrep za usmerjanje prostorskega razvoja je spodbujanje s pomočjo sofinanciranja.

3. Izkoriščanje dobljenih rezultatov:

3.1. Kakšen je potencialni pomen² rezultatov vašega raziskovalnega projekta za:

- a) odkritje novih znanstvenih spoznanj;
- b) izpopolnitev oziroma razširitev metodološkega instrumentarija;
- c) razvoj svojega temeljnega raziskovanja;
- d) razvoj drugih temeljnih znanosti;
- e) razvoj novih tehnologij in drugih razvojnih raziskav.

3.2. Označite s katerimi družbeno-ekonomskimi cilji (po metodologiji OECD-ja) sovpadajo rezultati vašega raziskovalnega projekta:

- a) razvoj kmetijstva, gozdarstva in ribolova - Vključuje RR, ki je v osnovi namenjen razvoju in podpori teh dejavnosti;
- b) pospeševanje industrijskega razvoja - vključuje RR, ki v osnovi podpira razvoj industrije, vključno s proizvodnjo, gradbeništvo, prodajo na debelo in drobno, restavracijami in hoteli, bančništvom, zavarovalnicami in drugimi gospodarskimi dejavnostmi;
- c) proizvodnja in racionalna izraba energije - vključuje RR-dejavnosti, ki so v funkciji dobave, proizvodnje, hranjenja in distribucije vseh oblik energije. V to skupino je treba vključiti tudi RR vodnih virov in nuklearne energije;
- d) razvoj infrastrukture - Ta skupina vključuje dve podskupini:
 - transport in telekomunikacije - Vključen je RR, ki je usmerjen v izboljšavo in povečanje varnosti prometnih sistemov, vključno z varnostjo v prometu;
 - prostorsko planiranje mest in podeželja - Vključen je RR, ki se nanaša na skupno načrtovanje mest in podeželja, boljše pogoje bivanja in izboljšave v okolju;
- e) nadzor in skrb za okolje - Vključuje RR, ki je usmerjen v ohranjanje fizičnega okolja. Zajema onesnaževanje zraka, voda, zemlje in spodnjih slojev, onesnaženje zaradi hrupa, odlaganja trdnih odpadkov in sevanja. Razdeljen je v dve skupini:
- f) zdravstveno varstvo (z izjemo onesnaževanja) - Vključuje RR - programe, ki so usmerjeni v varstvo in izboljšanje človekovega zdravja;
- g) družbeni razvoj in storitve - Vključuje RR, ki se nanaša na družbene in kulturne probleme;
- h) splošni napredek znanja - Ta skupina zajema RR, ki prispeva k splošnemu napredku znanja in ga ne moremo pripisati določenim ciljem;
- i) obramba - Vključuje RR, ki se v osnovi izvaja v vojaške namene, ne glede na njegovo vsebino, ali na možnost posredne civilne uporabe. Vključuje tudi varstvo (obrambo) pred naravnimi nesrečami.

² Označite lahko več odgovorov.

3.3. Kateri so **neposredni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Za namene prostorskega načrtovanja smo prikazali možne izpopolnitve oziroma razširitve metodološkega instrumentarija. Prikaz ima lahko neposredni vpliv na izdelavo prostorskih aktov, v kolikor pridobi tak metodološki pristop podporo na državni, regionalni in lokalni ravni.

Poglobili smo temeljno raziskovanje na pilotnih primerih z aplikacijo predhodno izdelanih metod.

Opredelili smo poglede pri širjenju kmetij na najboljša kmetijska zemljišča in izpostavili probleme pri takšnem razvoju.

Prostorski načrtovalci se pri prostorskem planiranju mest in podeželja srečujejo s težavo uveljavitve strokovnih stališč in kriterijev. Prikazali smo tista stališča in kriterije, ki jih je nujno upoštevati. S tem se spoštuje tudi družben razvoj in storitve.

Z rezultati spodbujamo nadalnje teoretično raziskovanje na področju prostorskega načrtovanja.

3.4. Kakšni so lahko **dolgoročni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Pričakujemo vplive na izdelavo prostorskih načrtov.

3.5. Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- a) v domačih znanstvenih krogih;
- b) v mednarodnih znanstvenih krogih;
- c) pri domačih uporabnikih;
- d) pri mednarodnih uporabnikih.

3.6. Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?

ZRC SAZU - izdaja knjige o spoznanjih raziskave v zbirki Georitem

3.7. Število diplomantov, magistrrov in doktorjev, ki so zaključili študij z vključenostjo v raziskovalni projekt?

4. Sodelovanje z tujimi partnerji:

4.1. Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi inštitucijami.

4.2. Kakšni so rezultati tovrstnega sodelovanja?

5. Bibliografski rezultati³ :

Za vodjo projekta in ostale raziskovalce v projektni skupini priložite bibliografske izpise za obdobje zadnjih treh let iz COBISS-a) oz. za medicinske vede iz Inštituta za biomedicinsko informatiko. Na bibliografskih izpisih označite tista dela, ki so nastala v okviru pričujočega projekta.

³ Bibliografijo raziskovalcev si lahko natisnete sami iz spletne strani:<http://www.izum.si/>

6. Druge reference⁴ vodje projekta in ostalih raziskovalcev, ki izhajajo iz raziskovalnega projekta:

Predstavitve:

- posvet Vino in trte, maj 2007, Goriška brda,
- 3. slovenski vinogradniško - vinarski kongres, november 2007, Maribor,
- mednarodna konferenca Living terraced landscapes : perspectives and strategies to revitalise the abandoned regions, februar 2008, Ljubljana.

Predstavitve organizirane za naročnika:

- v oktobru 2006: ob pripravi projektne naloge za 1. vmesno poročilo,
- 28. 6. 2007 po oddanem 2. vmesnem poročilu,
- 4. 7. 2008 po oddanem 4. vmesnem poročilu,
- 30.9.2008 ob oddaji zaključnega poročila.

⁴ Navedite tudi druge raziskovalne rezultate iz obdobja financiranja vašega projekta, ki niso zajeti v bibliografske izpise, zlasti pa tiste, ki se nanašajo na prenos znanja in tehnologije.

Navedite tudi podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov vključno s predstavitvami, ki so bile organizirane izključno za naročnika/naročnike projekta.